

Հովհաննես Թումանյան

Տերն ու ծառան

Աստված բարի տա ձեզ էլ, երկու ախպորն էլ: Լինում են, չեն լինում՝ երկու աղքատ ախպեր են լինում: Մտածում են՝ ինչ անեն, ոնց անեն, որ իրենց տունը պահեն: Վճռում են՝ փոքրը տանը մնա, մեծը գնա մի ունևորի ծառա մտնի, ռոճիկ ստանա, ղրկի տուն:

Էսպես էլ մեծը վեր է կենում գնում, մի հարուստի մոտ ծառա մտնում:

Ժամանակ նշանակում են մինչև մին էլ կկվի ձեն ածելը: Էս հարուստը մի չլսված պայման է դնում ծառային: Ասում է. «Մինչև էն ժամանակը թե դու բարկանաս, դու հազար մանեթի տուգանք տաս ինձ, թե ես բարկանամ, ես տամ»:

- Ես որ հազար մանեթ չունեմ, ո՞րտեղից տամ,- ասում է ծառան:

- Բան չկա, փոխարենը ինձ տասը տարի ձրի կծառայես:

Տղեն մին վախենում է էս տարօրինակ պայմանից, մին էլ մտածում է, թե ինչ պետք է պատահի: Ինչ ուզում են՝ անեն, ես եմ ու չեմ բարկանալ, պրծանք գնաց: Իսկ թե իրենք կբարկանան, թող իրենք էլ տուժեն իրենց դրած պայմանով:

Ասում է՝ լավ. համաձայնում է:

Պայմանը կապում են, ու մտնում է ծառայության:

Մյուս օրը վաղ տերը վեր է կացնում ծառային, ղրկում է արտը հնձելու:

Յատուկ Պոէմ

- Գնա՛,- ասում է,- քանի լուս է, հնձի, որ մութն ընկնի, կգաս:

Ծառան գնում է, ամբողջ օրը հնձում, իրիկունը հոգնած գալիս է տուն: Տերը հարցնում է . - Էդ ո՞ւր եկար:

- Դե, արևը մեր մտավ, ես էլ եկա:

- Չէ՛, էդպես չի: Ես քեզ ասել եմ՝ քանի լուս է, պետք է հնձես: Արևը մեր մտավ, բայց տե՛ս, նրա ախպեր լուսնյակը դուրս եկավ: Սա ի՛նչ պակաս է լուս տալի . . .

- Էդ ո՞նց կլինի . . . - զարմանում է ծառան:

- Հը՞, դու արդեն բարկանո՞ւմ ես, հարցնում է տերը:

- Չէ՛, չեմ բարկանում . . . ես միայն ասում էի՝ հոգնած եմ . . . Մի քիչ հանգստանամ . . . - կզկզում է վախեցած ծառան ու գնում է նորից հնձելու:

Հնձում է, հնձում, մինչև լուսնյակը մեր է մտնում: Բայց լուսնյակը մեր է մտնում թե չէ՝ դարձյալ արեգակն է դուրս գալի: Ծառան ուժասպառ արտում վեր է ընկնում:

- Վա՛յ, քու արտն էլ հարամ ըլի, քու հացն էլ, քու տված ռոճիկն էլ . . . - սկսում է հայհոյել հուսահատված:

- Հը՞, դու բարկանո՞ւմ ես, կանգնում է գլխին հարուստը:- Երբոր բարկանում ես, մեր պայմանը պայման է: Էլ չասես, թե քեզ հետ առանց իրավունքի վարվեցին:

Ու պայմանի ուժով ստիպում է՝ ծառան կամ հազար մանեթ տուգանք տա կամ տասը տարի ձրի ծառայի:

Ծառան մնում է կրակի մեջ: Հազար մանեթ չուներ, թե տար, հոգին ազատ աներ, տասը տարի էլ էս տեսակ մարդու ծառայելը անկարելի բան էր: Միտք է անում, միտք, վերջը հազար մանեթի պարտամուրհակ է տալի հարուստին, դառն ու դատարկ վերադառնում տուն:

Յատուկ Պոէմ

- Հը՛, ի՞նչ արիր,- հարցնում է փոքր ախպերը: Ու մեծ ախպերը նստում է, գլուխն եկածը պատմում, ինչպես որ պատահել էր:

- Բան չկա,- ասում է փոքրը,- դարդ մի անի, դու տանը կաց, հիմի էլ ես գնամ:

Վեր է կենում, հիմի էլ փոքր ախպերն է գնում, ծառա մտնում է՛լ նույն հարուստի մոտ:

Հարուստը դարձյալ ժամանակը որոշում է մինչև գարնան կկվի ձեն ածելը ու պայման է դնում, որ եթե ծառան բարկանա, հազար մանեթ տուգանք տա կամ տասը տարի ձրի ծառայի, թե ինքը բարկանա, հազար մանեթ տա, ու էն օրից էլ ծառան ազատ է:

- Չէ՛, էդ քիչ է,- հակառակում է տղեն:- Թե դու բարկանաս, դու ինձ երկու հազար մանեթ տաս, թե ես բարկանամ, ես քեզ երկու հազար մանեթ տամ կամ քսան տարի ձրի ծառայեմ:

- Լա՛վ,- ուրախանում՝ Է հարուստը: Պայմանը կապում են, ու այժմ էլ փոքր ախպերն է մտնում ծառայության:

Առավոտը լուսանում է, էս ծառան վեր չի կենում տեղիցը: Տերը դուրս է գնում, տուն է գալի, էս ծառան դեռ քնած է:

- Ա՛յ տղա, դե վեր կաց, է՛, օրը ճաշ դառավ:

- Հը՞, բարկանո՞ւմ ես դու . . . գլուխը վեր է քաշում ծառան:

- Չէ՛, չեմ բարկանում,- վախեցած պատասխանում է տերը,- միայն ասում եմ՝ պետք Է արտը գնանք հնձելու:

- Հա՛, որ էդ ես ասում, ոչինչ, կգնանք, ինչ ես վռազում:

Վերջապես ծառան վեր է կենում, սկսում է տրեխները հագնել: Տերը դուրս է գնում, ներս է գալի, սա դեռ տրեխները հագնում է:

- Ա՛յ տղա, դե շուտ արա, հագի, է՛ . . .

Յատուկ Պոէմ

- Հը՛, հո չե՞ս բարկանում:

- Չէ՛, ո՞վ է բարկանում, ես միայն ուզում էի ասել՝ ուշանում ենք . . .

- Հա՛, էդ ուրիշ բան, է . թե չէ՝ պայմանը պայման է:

Մինչև ծառան տրեխները հագնում է, մինչև արտն են գնում, ճաշ է դառնում:

- Էլ ինչ հնձելու ժամանակն է,- ասում է ծառան,- տեսնում ես՝ ամենքն էլ ճաշում են, մենք էլ մեր ճաշն ուտենք՝ հետո:

Նստում են, ճաշն ուտում: Ճաշից հետո էլ ասում է . «Մշակ մարդիկ ենք, պետք է մի քիչ քնենք, հանգստանա՞նք, թե չէ»: Գլուխը կոխում՝ է խոտերի մեջն ու քնում մինչև իրիկուն:

- Տո՛, վեր կաց, է՛, մթնեց, է՛, ուրիշները հնձեցին, մեր արտը մնաց . . . Վա՛յ, քու դեսը ղրկողի վիզը կոտրի, վա՛յ, քու կերածն էլ հարամ ըլի, քու արածն էլ . . . Էս ինչ կրակի մեջ ընկա . . . - սկսում է գոռգոռալ հուսահատված տերը:

- Հը՞, չլինի՞ թե բարկանում ես, գլուխը վեր է քաշում ծառան:

- Չէ՛, ո՞վ է բարկանում, ես էն էի ասում, թե՝ մթնել է, տուն գնալու ժամանակն է:

- Հա՛, էդ ուրիշ բան է, գնանք, թե չէ հո մեր պայմանը գիտես . վա՛յ նրա մեղքը, ով բարկացավ:

Գալիս են տուն: Տեսնում են՝ հյուր է եկել:

Ծառային ղրկում է թե՝ գնա ոչխար մորթի:

- Ո՞րը:

- Որը կպատահի:

Ծառան գնում է: Մի քիչ հետո լուր են բերում հարուստին, թե՝ հասի, որ քու ծառան ամբողջ հոտդ կոտորեց: Էս հարուստը վազում է, տեսնում է՝ ճիշտ որ,

ինչ ոչխար ունի, բոլորը ծառան մորթել է:

Գլխին տալիս է, գոռում .

- Էս ի՞նչ ես արել, ա՛յ անաստված, քու տունը քանդվի, ինչ իմ տունը քանդեցիր . . .

- Դու ասիր . «Ո՛ր ոչխարը պատահի՛, մորթի», ես էլ եկա, բոլորը պատահեցին, բոլորը մորթոտեցի, ուրիշ ավել–պակաս ի՞նչ եմ արել, հանգիստ պատասխանում է ծառան,- բայց կարծեմ դու բարկանում ես . . .

- Չէ՛, բարկանում չեմ, միայն ափսոս գալիս է, որ էսքան ապրանքս փչացավ . . .

- Լա՛վ, որ բարկանում չես, է՛լ կծառայեմ:

Հարուստը մտածում է՝ ինչ անի, ոնց անի, որ էս ծառայիցն ազատվի: Պայման է կապել մինչև մին էլ գարնան կկվի ձենը ածելը, այնինչ դեռ նոր են մտել ձմեռը, դեռ ո՞րտեղ են գարունն ու կկուն . . .

Միտք է անում, միտք, մի հնար է մտածում: Կնոջը տանում է, անտառում մի ծառի վեր հանում ու պատվիրում, որ «կուկու» կանչի: Ինքը գալիս է, ծառային տանում, թե՝ արի գնանք անտառը որսի: Հենց անտառն են մտնում թե չէ, կինը ծառի վրայից կանչում է . «Կուկո՛ւ, կուկո՛ւ» . . .

- Ըհը՛, աչքդ լուս,- ասում է ծառային տերը,- կկուն կանչեց, ժամանակդ լրացավ . . .

Տղեն գլխի է ընկնում տիրոջ խորամանկությունը:

- Չէ՛,- ասում է,- ո՞վ է լսել, որ տարու էս եղանակին, ձմեռվա կիսին, կկուն ձեն ածի, որ սա ձեն է ածում: Ես պետք է էս կկվին սպանեմ, սա ինչ կկու է . . .

Ասում է ու հրացանը քաշում դեպի ծառը: Տերը գոռալով ընկնում է առաջը .

- Վա՛յ, չզարկես, աստծու սիրուն . . . սև լինի քու պատահելու օրը, էս ինչ փորձանք էր, որ ես ընկա մեջը . . .

- Հը՞, չլինի՞ թե բարկանում ես . . .

- Հա՛, ախպեր, հերիք էր . արի՝ ինչ տուգանք տալու եմ, տամ, քեզանից ազատվեմ: Իմ գրած պայմանն է, ես էլ պետք է տուժեմ: Հիմի նոր եմ հասկանում էն հին խոսքը, թե՝ «Մարդ ինչ անի, իրեն կանի»:

Էսպես հարուստը խելոքանում է, իսկ փոքր ախպերը մեծ ախպոր տված պարտքի թուղթը պատռում է, հազար մանեթ տուգանքն էլ առնում ու վերադառնում տուն: